

ԳԱՍՊԱՐՅԱՆ ԱՐԱՄ

(ԱԻ)

ՔՈՒՎԵՅԹԻ ԴԵՐԸ ԳԵՐՏԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՏԱՐԱԾԱՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄԵՋ 20-ԸՂ ԴԱՐԻ ՄԿՋԲԻՆ

19-րդ դարի վերջին-20-րդ դ. սկզբին Քուվեյթը վերածվեց բուն իրադարձությունների և սուր հակասությունների հարթակի: Կարճ ժամանակում այն դարձավ կարևորագույն տնտեսական կենտրոն, որի անմիջական մասնակցությամբ և միջնորդությամբ իրագործվում էին ծավալուն առևտրային գործարքներ Արևմուտքի և Կենտրոնական Արաբիայի միջև: Ալ-Սաֆահ տոհմը, որն ավանդաբար ղեկավարում էր Քուվեյթը, հսկայական եկամուտներ էր ստանում առևտրային միջնորդավճարներից, հարավային Իրաքում՝ Բասրայի վիլայեթում գտնվող հողատարածքներից, ինչպես նաև հետզհետե զարգացող մարգարտի արդյունահանումից, ինչի շնորհիվ Սաֆահները ձեռք բերեցին մեծ հեղինակություն, իսկ նրանց ազդեցությունը սկսեց տարածվել նաև հարևան շրջանների վրա:

1896 թ. պալատական հեղաշրջման հետևանքով իշխանության եկավ շեյխ Մուֆարաք ալ-Սաֆահը¹: Ի տարբերություն իր նախորդների՝ Մուֆարաքը չէր ցանկանում և չէր պատրաստվում համակերպվել Ստամբուլից կախյալ կարգավիճակին՝ նպատակ ունենալով ստեղծել Օսմանյան կայսրությունից անկախ և հզոր պետություն: Քուվեյթը մտավ պատմական զարգացման նոր ժամանակաշրջան:

Շեյխ Մուֆարաքի ծրագրերը համընկնում էին Սաուդների մտադրությունների հետ, որոնք այդ ժամանակ բնակվում էին Մուֆարաքի արքունիքում: Նրանց հաջողվեց իրենց շուրջը համախմբել ու դաշնակցային կապեր հաստատել տարածաշրջանի առավել ազդեցիկ ցեղախմբերի առաջնորդների և բեդվինական շեյխերի հետ:

Սակայն Մուֆարաքի նպատակների իրականացումը դեռևս հնարավոր չէր, քանի որ այստեղ շարունակում էին իրենց ամուր

¹ Ahmad Mustafa Abu-Hakima, The Modern History of Kuwait 1750-1965, London, 1983, p. 110.

դիրքերը պահպանել թուրքական իշխանությունները և Կենտրոնական Արաբիայում Բարձր Դռան հիմնական դաշնակից և Քուվեյթի հակառակորդ Իբն Ռաշիդների Հաիլի էմիրությունը, որն իր հերթին ձգտում էր գերակայող դիրք զբաղեցնել տարածաշրջանում:

Բայց շուտով ուժերի հարաբերակցությունը փոխվեց հոգուտ դաշնակիցների. կարևոր նշանակություն ունեցավ եվրոպական տերությունների ներգրավումը, ինչը տեղային կոնֆլիկտին տվեց միջազգային հնչեղություն:

19-րդ դարի վերջին Արաբական թերակղզին վերածվեց անգլո-գերմանական պայքարի կենտրոններից մեկի:

Գերմանիայի կողմից Բաղդադի երկաթուղու կառուցումը, որը պետք է ավարտվեր Ալ-Քուվեյթում, դժգոհության առիթ էր տվել Մուֆարաքին: Նա իրավացիորեն համարում էր, որ երկաթուղու կառուցումը վերջ կդնի ինչպես իր ինքնուրույնությանը, այնպես էլ զավթողական ծրագրերին: Մուֆարաքի մտավախություններն իր օգտին հմտորեն օգտագործեց Անգլիան, որն ուներ սեփական շահերը և հեռուն գնացող նպատակները, այն է՝ Պարսից ծոցում էլ ավելի մեծացնել ու ամրապնդել իր ազդեցությունը և ոչ մի պայմանով թույլ չտալ Թուրքիայի ու հատկապես Գերմանիայի մուտքը Արաբական թերակղզի: Հենց այս հանգամանքը հնարավորություն ստեղծեց Մեծ Բրիտանիայի և Քուվեյթի արագ մերձեցման համար:

1897 թ. Ալ-Քուվեյթ այցելեց Պարսից ծոցում Անգլիայի ներկայացուցիչը, որի հետ հանդիպումների ժամանակ Քուվեյթի շեյխը հավաստիացրեց, որ նա պատրաստ է ընդունել բրիտանական հովանավորությունը և պաշտպանությունը: Նման հայտարարությամբ Մուֆարաքը հանդես եկավ նաև 1898 թ.: Ի վերջո՝ 1899 թ. հունվարի 23-ին, ստորագրվեց անգլո-քուվեյթյան գաղտնի պայմանագիրը²: Համաձայն այս պայմանագրի՝ Անգլիան իր վրա էր վերցնում Քուվեյթի ամբողջականության և անվտանգության ապահովումը, իսկ Մուֆարաքն իր հերթին պարտավորվում էր չընդունել այլ

² Котлов Л., Становление национально-освободительного движения на Арабском Востоке, М., 1975, с. 187. Անգլո-քուվեյթյան պայմանագիրը գաղտնի պահվեց մինչև 1912 թ., Anscombe F., The Ottoman Gulf, The Creation of Kuwait, Saudi Arabia and Qatar, 1997, New York, p. 121.

պետությունների ներկայացուցիչներին, ինչպես նաև որևէ նպատակով իր տարածքը չտրամադրել երրորդ կողմին առանց անգլիական կառավարության թույլտվության:

Այսպիսով, փաստորեն, Քուվեյթը հայտնվեց Անգլիայից կախյալ վիճակում: Անգլո-քուվեյթյան պայմանագիրը վերացնում էր Մուֆարաքի կողմից ինքնուրույն արտաքին քաղաքականություն իրականացնելու հնարավորությունը, ինչին նա չէր էլ ձգտում, բայց միևնույն ժամանակ ձևական առումով որևէ կերպ չէր սահմանափակում Մուֆարաքի իրավունքները ներքին գործերում և հարևան արաբական երկրների հետ հարաբերություններում:

Ստանալով Մեծ Բրիտանիայի աջակցությունը՝ Մուֆարաքը սկսեց իրականացնել իր վաղեմի ծրագրերը: Նա ակտիվացրեց իր գործունեությունը Կենտրոնական Արաբիայի շրջաններում, 1900 թ. խզեց բոլոր առևտրային կապերը Ռաշիդների հետ՝ տնտեսական շրջափակման ենթարկելով Հաիլը (Ռաշիդների էմիրության կենտրոնը)³:

Չնայած այն հանգամանքին, որ Մուֆարաքը և իր դաշնակից Աբդ ալ-Ազիզ իբն Սաուդը մշտապես ընդգծում էին իրենց հավատարմությունը Օսմանյան կայսրությանը, այնուամենայնիվ, նրանց գործողությունները կրում էին բացահայտ հակաթուրքական բնույթ:

Քուվեյթասատուղական դաշինքի հիմնական հակառակորդներ Ռաշիդները հենվում էին թուրքական իշխանությունների վրա՝ ստանալով ինչպես Բասրայի նահանգապետի, այնպես էլ սուլթանական պալատի օգնությունը:

Հակամարտությունը իր գագաթնակետին հասավ 1901 թ., երբ Մուֆարաքի և Աբդ ալ-Ազիզ իբն Սաուդի միացյալ զորքերը ներխուժեցին Ջեբել Շամար: Պատերազմի սկզբնական շրջանում հաջողությունը դաշնակիցների կողմն էր, սակայն 1901 թ. մարտին Հաիլի մոտակայքում տեղի ունեցած ճակատամարտում Ռաշիդների զորքերը ջախջախիչ պարտության մատնեցին Մուֆարաքի զորքերին⁴, ինչը ստիպեց վերջինիս դադարեցնել հարձակումն ու նահանջել Քուվեյթ:

³ Котлов Л., նշվ. աշխ., էջ 189:

⁴ Ahmad Mustafa Abu-Hakima, նշվ. աշխ., էջ 111:

Միննույն ժամանակ, Բաղդադում գտնվող 6-րդ բանակային կորպուսի հրամանատար Մուշիր Ահմեդ Ֆեյզի փաշան համոզում էր Ստամբուլին ռազմական գործողություններ սկսել Մուֆարաքի դեմ՝ համարելով վերջինիս Արաբիայում ստեղծված իրավիճակի միակ մեղավորը, ինչպես նաև մեղադրելով նրան ոչ միայն տեղի թուրքական իշխանությունների նկատմամբ անհնազանդության, այլև՝ Ստամբուլի անմիջական հրամանները չկատարելու մեջ: Ֆեյզի փաշան պնդում էր օգտվել Մուֆարաքի պարտության հետևանքով ստեղծված ծանր իրավիճակից, և անմիջապես զավթել Քուվեյթը՝ ընդմիշտ վերջ դնելով այս խնդրին⁵:

Ուշագրավ է, որ այս հարցում միանգամայն այլ կարծիք ուներ Բասրայի գեներալ-նահանգապետ Մուհսին Ֆերիկ փաշան: Նա, լավատեղյակ լինելով Քուվեյթի խնդրին, ինչպես նախկինում, այդպես էլ այժմ խորհուրդ էր տալիս կենտրոնական իշխանություններին, համենայն դեպս, ներկա պահին մի կողմ դնել շեյխ Մուֆարաքի նկատմամբ ուժի գործադրման ցանկացած մտադրություն: Ֆերիկ փաշան գտնում էր, որ Քուվեյթի կորստի վտանգը կարելի է կանխել միայն խաղաղ բանակցությունների միջոցով՝ միաժամանակ նշելով, որ անհրաժեշտ է զսպել Աբդ ալ-Ազիզ ալ-Ռաշիդին և պարտադրել նրան հրաժարվել Քուվեյթի վրա հարձակումից⁶:

Ստամբուլը երկմտում էր. ի վերջո որոշվեց զորք ուղարկել Քուվեյթ:

1901 թ. ապրիլի սկզբին 6-րդ բանակային կորպուսի հրամանատար՝ Մուշիր Ֆեյզի փաշային հրաման տրվեց սկսել հարձակողական գործողություններ՝ իր անմիջական ղեկավարությամբ:

1901 թ. ապրիլի 6-ին Մուշիրը ժամանեց Բասրա⁷, իսկ մի քանի օր անց Բասրա ուղարկվեց թուրքական բանակի գեներալ Մուհամմեդ Ֆազիլ փաշա Դադստանին՝ իր հետ բերելով 300 հետևակային, 20

⁵ Донесение Титулованного советника Овсеенко, Ակադեմիկոս Մ. Ներսիսյանի գլխավորությամբ հավաքված արխիվային նյութեր, հ. 1, N 26 (ՀՀ ԳԱԱ Արևելագիտության ինստիտուտի արխիվ):

⁶ Նույն տեղում:

⁷ Секретная телеграмма Российского-Императорского генерального консула в Багдаде от 6-го апреля 1901 года, Ակադեմիկոս Մ. Ներսիսյանի գլխավորությամբ հավաքված արխիվային նյութեր, հ. 1, N 13 (ՀՀ ԳԱԱ Արևելագիտության ինստիտուտի արխիվ):

հրետանավոր և զինամթերք: Սպասվում էր նաև թուրքական հեծելազորի ժամանումը⁸:

Թուրքերի նման ակտիվությունը չէր կարող աննկատ մնալ Քուվեյթի շեյխի կողմից, որ սկսեց հավաքել իր զորքերը և զինել նրանց: Անտարբեր չմնացին նաև անգլիացիները. Ֆեյզի փաշայի Բասրա ժամանման հենց հաջորդ օրը իրադարձություններին հետևելու նպատակով Բասրայի նավահանգստում խարխալ գցեց անգլիական «Լոուրենս» հաժանավը, որն այնտեղ մնաց մինչև թուրքական զորքերի դուրս գալը⁹:

Ապրիլի 16-ին Ֆեյզի փաշան Մուֆարաքին գրավոր հրավեր ուղարկեց՝ հինգ օրվա ընթացքում ներկայանալ Բասրա՝ քննարկելու կողմերի միջև ծագած խնդիրները: Շեյխը պատասխանեց. «Թող նախ Բասրա ներկայանան իմ թշնամիները՝ Յուսուֆ Իբրահիմը¹⁰, Աբդ ալ-Ազիզ ալ-Ռաշիդը և Ֆարիկ Քազիմ փաշան, այդ ժամանակ և ես կներկայանամ: Իսկ այժմ ես դրա ժամանակը չունեմ, բայց ուրախ կլինեմ տեսնել յուրաքանչյուրին, ով ինձ հետ գործ կունենա»¹¹:

Ստանալով Մուֆարաքի մերժումը՝ թուրք զեներալներն սկսեցին զորքը նախապատրաստել արշավանքի: Սակայն դեռևս նախքան ռազմական գործողությունների սկիզբը շեյխ Մուֆարաքին փոխանցվեցին Ստամբուլի պահանջները, համաձայն որոնց՝ նա պետք է հրաժարվեր իր իշխանությունից, ստանձներ Պետական խորհրդատվական խորհրդի անդամի պաշտոնը և իր ընտրությամբ մեկներ պատվավոր աքսորի Օսմանյան կայսրության ցանկացած

⁸ Донесение Титулованного советника Овсеенко, Ակադեմիկոս Մ. Ներսիսյանի գլխավորությամբ հավաքված արխիվային նյութեր, հ. 1, N 26, նշվ. արխիվ:

⁹ Донесение генерал-лейтенанта Сахарова, Ակադեմիկոս Մ. Ներսիսյանի գլխավորությամբ հավաքված արխիվային նյութեր, հ. 1, N 16 (ՀՀ ԳԱԱ Արևելագիտության ինստիտուտի արխիվ):

¹⁰ Ալ-Քուվեյթի խոշոր արևտրական, որը օժանդակություն էր ստանում Բասրայի նահանգապետի և սուլթանական պալատի կողմից:

¹¹ Донесение Титулованного советника Овсеенко в первый департамент МИД, Ակադեմիկոս Մ. Ներսիսյանի գլխավորությամբ հավաքված արխիվային նյութեր, հ. 1, N 19, Секретная телеграмма Над. Сов. Круглова, Багдад, 17 апреля 1901 года, հ. 1, N 18 (ՀՀ ԳԱԱ Արևելագիտության ինստիտուտի արխիվ):

քաղաք: Հակառակ դեպքում՝ թուրքական գործերի ներխուժումն անխուսափելի էր¹²:

Հենց այս ժամանակահատվածում, այսինքն՝ 1901 թ. մարտ-ապրիլ ամիսների ընթացքում, Ռուսաստանի դիվանագիտական ներկայացուցիչների հաղորդումների համաձայն՝ ակտիվացան շփումները շեյխ Մուֆարաքի և Բուշեիրում Ռուսաստանի հյուպատոսության ղեկավար Օվսեննկոյի միջև:

Ավելորդ չէ նշել, որ դեռևս 1900 թ. վերջին ռուսական «Վարյագ» հաժանավոլ Օվսեննկոն ժամանեց Քուվեյթ: Ի դեպ՝ Հաժանավի մուտքը Պարսից ծոցի նավահանգիստներ որոշված էր դեռևս ամռանը, սակայն այդ որոշման վերաբերյալ տարածաշրջանում իրենց գործունեությունն իրականացնող դիվանագետների շարքերում առկա էին որոշակի տարակարծություններ: Այսպես, օրինակ, Բասրայում Ռուսաստանի հյուպատոս Ադամովը մտավախություն էր հայտնում, որ «Վարյագի» մուտքը հատկապես Քուվեյթ կարող է բացասաբար անդրադառնալ ռուս-անգլիական հարաբերությունների վրա, ինչը կհանգեցնի Լոնդոնի կողմից պատասխան քայլերի: Այսուհանդերձ, Ստամբուլում դեսպան Ի. Ա. Ջինովևի պնդմամբ ռուսական հաժանավը չփոխեց իր ծրագրերը և մտավ Քուվեյթի նավահանգիստ:

Օվսեննկոյի և նավի անձնակազմի ներկայացրած հաշվետվություններում նշվում էր այն ջերմ ընդունելության մասին, որին արժանացել էին ռուս ներկայացուցիչները Քուվեյթում: Օվսեննկոն, մասնավորապես, հայտնում է. «Քուվեյթի շեյխը ոգևորված էր «Վարյագի» ժամանմամբ և ինձ հետ բազմաթիվ զրույցների ժամանակ ցանկություն էր հայտնում տեսնել իր մոտ ռուսական առևտրային նավերը, ինչպես նաև մեր ապրանքները»¹³:

Դիվանագետը հայտնում էր նաև, որ Մուֆարաքը այնքան էլ գոհ չէր անգլիացիներին կատարած իր զիջումներից:

Երկուստեք փոխանակվող նամակագրության ժամանակ Մուֆարաքը մանրամասն նկարագրում է պատերազմի

¹² Anscombe F., նշվ. աշխ., էջ 21:

¹³ Михин В., Кувейт-Россия история взаимоотношений,

<http://www.iarex.ru/articles/43139.html>

դրդապատճառները՝ իրեն անվանելով Քուվեյթի ինքնուրույն, որևէ մեկից կախվածության մեջ չգտնվող ժառանգական կառավարիչ¹⁴:

Մակայն ամենահետաքրքրականը ռուսական կողմին բանավոր փոխանցված առաջարկն է: Ինչպես վկայում է Օվսենկոն, Ռուսաստանի Արտաքին գործերի նախարարություն ուղարկած իր հաղորդման մեջ, Քուվեյթի շեյխ Մուֆարաք Սաֆահը, ցանկանալով ելք գտնել ստեղծված իրավիճակից, որտեղ մի կողմից սպառնացող թուրքական իշխանություններն էին և Ռաշիդները, իսկ մյուս կողմից՝ անգլիացիները՝ իրենց հովանավորությունը պարտադրող առաջարկներով, խնդրում է ռուսական իշխանությունների աջակցությունը Քուվեյթի տարածքային ամբողջականության պահպանման համար և պատրաստակամություն հայտնում անհրաժեշտության դեպքում նույնիսկ ռուսական դրոշմ բարձրացնել Քուվեյթի վրա¹⁵:

Նկատի ունենալով այն իրողությունը, որ Քուվեյթը արդեն իսկ 1899 թ. Անգլիայի հետ ստորագրել էր գաղտնի համաձայնագիր, նման խնդրանքը կասկածելի է թվում: Բայց, հաշվի առնելով Մուֆարաքի ջախջախիչ պարտությունը պատերազմի ժամանակ և իր՝ հեռուն գնացող ծրագրերի տապալման հետ կապված հիասթափությունը, ինչպես նաև այն փաստը, որ անգլիացիները դեռևս ոչ վաղ անցյալում օժանդակում էին Քուվեյթի իշխանության համար պայքարող Յուսուֆ Իբրահիմին, Մուֆարաքի խնդրանքը ստանում էր որոշակի հիմքեր:

Դեպքերի հետագա ընթացքը բարելավեց շեյխ Մուֆարաք ալ-Սաֆահի վիճակը:

Թուրքական պատժիչ զորամիավորումների արշավանքը այդպես էլ չիրականացավ, քանի որ ի հայտ եկան մի շարք դժվարություններ կապված զորքերի տեղաշարժման հետ: Ի սկզբանե որոշվել էր Քուվեյթի վրա հարձակումն իրականացնել երկու ուղղություններով՝ ցամաքային

¹⁴ Նամակագրությունը ամբողջությամբ տե՛ս Донесение Титулованного советника Овсёенко Российско-императорскому генеральному консульству в Багдаде от 20 апреля 1902, Ակադեմիկոս Մ. Ներսիսյանի գլխավորությամբ հավաքված արխիվային նյութեր, հ. 1, N 27 (ՀՀ ԳԱԱ Արևելագիտության ինստիտուտի արխիվ):

¹⁵ Քուվեյթի շեյխ Մուֆարաքի նման խնդրանքի հնարավորության մասին վկայում է նաև Ֆրեդերիկ Անսոմբլը: St u Anscombe F., նշվ. աշխ., էջ 119:

և ծովային: Նախատեսվում էր հեծելագորը ուղարկել ցամաքային ճանապահով, սակայն, հաշվի առնելով, որ հեծելագորը պետք է անցներ անապատով, որը լի էր թուրքերին թշնամի արաբական ցեղերով, այդ ծրագրի իրագործումը համարվեց վտանգավոր: Բացի այդ խնդիրներ առաջացան՝ կապված հետևակի և հրետանու տեղաշարժման հետ¹⁶:

Սակայն ամենակարևոր և ամենաեական խնդիրը, որ ծառացել էր թուրքական կողմի առջև, անգլիական երկու ռազմանավերի ներկայությունն էր Քուվեյթի ափերի մոտ, որոնք տեղակայվել էին այստեղ թուրքական զորքերի Բասրա ժամանումից անմիջապես հետո: Կարևոր էր այն հանգամանքը, որ ռազմական գործողություններ սկսվելու դեպքում բրիտանացիները կարող էին օժանդակել Մուֆարաքին, ինչը կհանգեցներ ոչ միայն թուրքական զորքերի պարտությանը, այլև հնարավոր կդարձներ Անգլիայի պրոտեկտորատի հաստատումը Քուվեյթի վրա, և ի վերջո Օսմանյակ կայսրության կազմից Քուվեյթի դուրս գալը:

Գիտակցելով իրադարձությունների զարգացման այսպիսի ոչ բարենպաստ ընթացքը՝ Բ. Դուռը վերանայեց իր դիրքորոշումը և որոշվեց գտնել խնդրի կարգավորման խաղաղ ճանապարհներ: Այդ նպատակով Քուվեյթ ուղևորվեց Բասրայի գեներալ-նահանգապետը: Իր քառօրյա այցի ընթացքում Մուհսին փաշան Մուֆարաքի պալատում հանդիպումներ ունեցավ Քուվեյթի նավահանգստում կայանած բրիտանական ռազմանավերի հրամանատարների հետ: Նահանգապետի այն հարցին, թե ինչ են անում անգլիական նավերը Քուվեյթի ափերի մոտ, շեյխ Մուֆարաքը պատասխանեց, որ, հավանական է, վերջիններս մտադրված են թուրքական ագրեսիայի դեպքում իրեն (Մուֆարաքին) վերցնել բրիտանական հովանու ներքո: Մուֆարաքի նման հայտարարությունը վերջնականապես համոզեց թուրքական իշխանություններին, որ Քուվեյթը համագործակցում է անգլիական իշխանությունների հետ, և, որ Մեծ Բրիտանիան մտադիր է ուժեղացնել իր դիրքերը տարածաշրջանում¹⁷:

¹⁶ Донесение Титулованного советника Овсеенко, т. 1, N 26, նշվ. արխիվ:

¹⁷ Ahmad Mustafa Abu-Hakima, նշվ. աշխ., էջ 123; Anscombe F., նշվ. աշխ., էջ 133-134; Донесение Титулованного советника Овсеенко, т. 1, N 26, նշվ. արխիվ:

Թուրք-քուվեյթյան բանակցությունների ընթացում թուրքական կողմին կարողացավ պարտադրել Մուֆարաքին հավատարմության երդում տալ սուլթանին:

Այսպիսով, շեյխ Մուֆարաք ալ-Մաֆահին հաջողվեց պահպանել իր թագը: Հավաստելով իր լոյալությունը Օսմանյան կայսրությանը և սուլթանին՝ նա պահպանեց Բասրայում գտնվող իր հսկայական հողատարածքները, սակայն նրա հեռուն գնացող ծրագրերն ու նպատակները վերջնականապես տապալվեցին: Միաժամանակ, մերձենալով Անգլիայի հետ և ձեռք բերելով նրա հովանավորչությունն ու օժանդակությունը՝ Քուվեյթը հետագա տարիների ընթացքում, ստանձնելով նորանոր պարտավորություններ, ի վերջո հայտնվեց կիսանկախ վիճակում:

Օսմանյան կայսրությունը, ինչպես և պետք էր սպասել, չհամակերպվեց ստեղծված իրադրության հետ և դեռևս երկար ժամանակ՝ մինչև կայսրության կործանումը, շարունակում էր տարբեր միջոցներ փնտրել Մուֆարաքին հնազանդեցնելու և երկրում հաստատելու իր անմիջական հսկողությունը:

Ինչ վերաբերում է Օոցի շրջանում Ռուսաստանի ներկայությանը, անհաժեշտ է նշել, որ այն կրում էր բավական սահմանափակ բնույթ և երկրորդական նշանակություն ուներ ռուսական տնտեսաքաղաքական ռազմավարության համար:

Տարածաշրջանում Ռուսական կայսրության իրականացրած քայլերը հիմնականում ուղղված էին իր ազդեցությունը պահպանելուն և որոշակիորեն զսպելու և սահմանափակելու Մեծ Բրիտանիայի մենաշնորհային դիրքերը:

Այս առումով հատկանշական է 1908 թ. Ռուսաստանում լույս տեսած լայնածավալ ուսումնասիրությունը, որտեղ մանրամասն վերլուծության էին ենթարկվում Ռուսական կայսրության ռազմաքաղաքական և սոցիալ-տնտեսական շահերը սահմանամերձ շրջաններում, միաժամանակ քննարկվում էին արտաքին քաղաքական ուղղությունների կոնկրետ առաջարկներ և դրանց իրագործման հնարավորությունները: Ուսումնասիրության մեջ հատուկ անդրադարձ

էր կատարվում նաև Պարսից ծոցում ռուսական ներկայության անհարժեշտությանը¹⁸:

Համաձայն ուսումնասիրողների կարծիքի՝ Ծոցում ռազմական նավահանգիստի ստեղծումն աննպատակահարմար էր և, ընդհանրապես, չէր համապատասխանում Ռուսաստանի շահերին: Հետևաբար, նման ծրագրի իրագործումն անհեռանկար էր և անիմաստ: Վերջիններիս կողմից անհիմն էր համարվում նաև ռազմածովային նավատորմի ստեղծումը հանուն ռուսական առևտրային շահերի պաշտպանության, քանի որ Պարսից ծոցում գտնվող առևտրային նավերի քանակը շատ չնչին էր և նրանց պաշտպանության կարիքը չկար¹⁹:

Ուսումնասիրության մեջ առանձնակի ուշադրություն էր դարձվում նաև այն հանգամանքին, որ Պարսից ծոցի շրջանում ռուսական քաղաքական ակտիվության ցանկացած դրսևորում կարող էր բացասական արձագանք առաջացնել եվրոպական տերություններում և, մասնավորապես, Անգլիայում, որն այստեղ գերիշխող դեր էր ստանձնել:

Ռուսաստանն, այսուհանդերձ, պահպանեց իր հարաբերությունները Պարսից ծոցի արաբական երկրերի և, հատկապես, Քուվեյթի հետ, որոնք, սակայն, ընդհատվեցին Առաջին համաշխարհային պատերազմի նախօրյակին:

GASPARYAN ARAM
(IOS)

KUWAIT'S ROLE IN THE REGIONAL POLICY OF THE GREAT POWERS IN THE BEGINNING OF THE 20TH CENTURY

In the end of the 19th and in the beginning of the 20th century Kuwait became the platform of furious events and sharp contradictions. The goal of Sheikh Mubarak Al-Sabah, who came to power in 1896, was to make Kuwait

¹⁸ Михин В., Кувейт-Россия: история взаимоотношений,
<http://www.iarex.ru/articles/43139.html>

¹⁹ Նույն տեղում:

a powerful kingdom in the region apart from the Ottoman Empire. For this aim he signed secret agreement with Great Britain hoping to get its assistance.

Losing the war with the Emirates of Shammar, which was the ally of Turkish authority, Mubarak tried to get Russian Empire's protection to save his power, but Russians didn't find expedient to get into a confrontation with Great Britain which had already had a leading position in the Persian Gulf. In the end Kuwait became Great Britain's semi-dependent country.